

Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Sloveniji *

Franc Brinc**

Družbeno vzdušje (socialna klima) je stanje psihosocialnih razmerij med člani družbene skupine in njihovih odnosov do skupine. Ugodno vzdušje povečuje povezanost med člani in akcijsko učinkovitost skupine. Zaradi vplivov naravnega, socialnega in kulturnega okolja se človek v različnem okolju različno vede.

Za merjenje družbenega vzdušja v zaporih v Sloveniji je bil leta 1980, 1985 in 1995 uporabljen Moosov vprašalnik (CORRECTIONAL INSTITUTIONS ENVIRONMENT SCALE-CIES SCALE FORM C).

Leta 1995 je vprašalnik izpolnilo 209 obsojencev in 352 delavcev. Odgovori so bili obdelani s programoma QUATRO PRO in SPSS. Uporabljena je bila diskriminantna funkcijska analiza.

Po oceni OBSOJENCEV se je družbeno vzdušje v zaporih od leta 1980 do 1985 oziroma do 1995 poslabšalo v enem zavodu, v večini zavodov pa se je izboljšalo. Po oceni DELAVCEV se je družbeno vzdušje od leta 1980 do 1985 oziroma do 1995 poslabšalo v treh zavodih, v večini zavodov je bilo leta 1985 slabše kot leta 1980, od leta 1985 do leta 1995 pa se je izboljšalo. Raziskava je potrdila HIPOTEZO o izboljšanju družbenega vzdušja v zaporih leta 1995 v primerjavi s stanjem leta 1985 in leta 1980.

V Republiki Sloveniji bi morali zagotoviti merjenje družbenega vzdušja v zaporih vsakih pet let. Večjo skrb je treba nameniti izboru in usposabljanju penoloških delavcev.

Ključne besede: kazenski zavodi, obsojenci, penološki delavci, socialna klima.

UDK 343.81(497.12)

Že od nekdaj si ljudje želijo, da bi imela zaporna kazen čim bolj grenak priokus in bi jo spremljalo trpljenje, moralna obsodba in družbeni prezir. Ta želja izvira iz strahu pred kriminaliteto, zato naj bi kazen povzročila storilcu kaznivega dejanja bolečino in trpljenje. Glede na zgodovinska spoznanja o majhni koristnosti kaznovanja za zatiranje kriminalitete, se zastavlja vprašanje, ali ne bi bilo mogoče postopoma zaporno kazen nadomestiti z bolj smotrnimi ukrepi. Temeljno vprašanje kriminalitetne politike je, ali kazen zmanjšuje kriminaliteto ali pa jo pospešuje in je svojevrsten kriminogeni dejavnik.

Čeprav je danes, po splošnem prepričanju, strožje kaznovanje najbolj enostavno sredstvo za preprečevanje kriminalitete, ni potrjena domneva, da strožje kazni bolj učinkovito preprečujejo kriminal kot krajše. Zato je v kaznovalni politiki nevarno pripisovati dolgim kaznim in strogemu izvrševanju kazni večji učinek, kot ga dejansko lahko dosežejo. Danes se od kazenskega prava, kaznovanja in izvrševanja kazenskih sankcij pričakuje več kot lahko

le-ti dajejo glede na spoznanja o nizki povezavi med strogostjo kaznovanja in kriminaliteto. Po drugi strani pa je večina kriminala lažje narave, zato sodišča ne morejo (tudi če bi hotela) izrehati strožjih kazni. Večkratni povratniki se zapora sploh ne bojijo, ker vedo, da je tveganje prijete in obsodbe majhno, poleg tega pa so že med prestajanjem prve kazni spoznali, da je v zaporu manj hudo kot so si mislili, pa še pogojni odpust povečuje njihov "dobiček" od kaznivega dejanja.

Čeprav današnja zaporna kazen ni idealna, opravlja določeno družbeno vlogo splošnega in posebnega preprečevanja kriminala in tako bo verjetno ostalo še dolgo časa. Če je Evropa kot najbolj civilizirani del sveta šele leta 1983 odpravila smrtno kazen, potem je majhna verjetnost, da bi bilo mogoče kmalu odpraviti kazen zapora. Danes celo strokovnjaki niso enotnega mnenja o škodi in koristi izvrševanja zaporne kazni. Dokler bo prevladovalo mnenje o koristnosti te kazni za zatiranje kriminala, je malo verjetno, da bi se ji družba odpovedala. Zato bo, kljub številnim kritikam, kazen zapora še dolgo časa najpomembnejše sredstvo države za zatiranje kriminala. Zato je bolj smotno prizadevanje za čim manj napak pri izrekanju in izvrševanju zaporne kazni kot za njeno odpravo.

Dolgo časa se je penologija ukvarjala le z obsojenci v zavodih, šele novejša proučevanja se zanimajo tudi za delavce in njihove težave pri delu. Danes menijo, da so delavci najpomembnejši del zaporskega sistema in da dober ali slab zapor ustvarjajo delavci.

* Prispevek je povzetek raziskovalnega projekta z naslovom "Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji", ki ga je leta 1995 končal Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (vodja projekta je bil dr. Franc Brinc). Projekt je naročilo in financiralo Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij.

** Franc Brinc, dr. pravnih znanosti, Prušnikova 29, 1000 Ljubljana, Slovenija.

Vodja zavoda določa, ali bo v zavodu prevladovala kaznovalna ali tretmanska usmeritev. S svojo temeljno usmeritvijo v zavodu pa delavci oblikujejo družbeno vzdušje. Predpogoj za ugodnejše vzdušje je preoblikovanje tradicionalnih nadzorstvenih vlog delavcev (security oriented) v vloge, ki so usmerjene v pomoč obsojencem (support oriented). Da bi dosegli ta namen, je potrebno ustrezno usposabljanje delavcev ter supervizija s svetovanjem. Humana usmeritev zahteva od delavcev sposobnost za vzpodbudne medosebne odnose in za reševanje osebnih problemov obsojencev. Bolj ugodno vzdušje napravi posebno delo lažje, delavci se bolj počutijo in nastale težave lažje premagujejo. Delavci, ki so preveč obremenjeni z lastnimi težavami, niso zainteresirani za reševanje težav obsojencev.

1. Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora

Družbeno vzdušje (socialna klima) je stanje psihosocialnih razmerij med člani družbene skupine in njihovih odnosov do skupine. Vzdušje se na subjektivnem področju odraža v zavesti posameznika kot splošna značilnost družbene skupine in kot spoznavna in čustvena sestavina stališč članov skupine do okolja (pripadnost, zavračanje, sovraštvo).¹ Ugodno vzdušje povečuje povezanost med člani in akcijsko učinkovitost skupine.²

Socialna psihologija poudarja vpliv naravnega, socialnega in kulturnega okolja na človekovo vedenje. Človek se v različnem okolju različno vede, zato se z načrtnim spreminjanjem socialnega okolja spremeni tudi človekovo vedenje. Ker je človek tesno povezan s stvarmi in ljudmi v okolju, je za razumevanje vedenja potrebno poznavanje ljudi, s katerimi prihaja v stik, je od njih odvisen in z njimi povezan. Ker ljudje enako okolje različno doživljajo, se tudi vedejo različno. Pri tem je pomembna korist, ki jo ima človek od vedenja, saj človek nenehno presoja, koliko določeno okolje zadovoljuje njegove psihološke potrebe.

Družbeno vzdušje je po eni strani rezultat, po drugi pa vzrok vedenja članov skupine.³ Čeprav je zunanja in notranja arhitektura zavoda pomembna, so za vzdušje odločilni odnosi med delavci in obsojenci in posebne skupinske norme, ki veljajo za njihovo vedenje. Organizacija zavoda vpliva na vedenje delavcev in obsojencev, zato se iz njihovega vedenja sklepa, kako doživljajo svoj položaj v zavodu. Poznavanje družbenega vzdušja je pogoj za

razumevanje vedenja delavcev in obsojencev. Družbeno vzdušje je odvisno od režima zavoda, ki vpliva na vedenje delavcev in obsojencev. Režim zavoda je rezultat pravil in stališč delavcev, s katerimi uresničujejo zamisel o ravnanju z obsojenci. Za ugodno družbeno (delovno) vzdušje v zavodu je značilna odprtost izražanja stališč in čustev, demokratičnost, medsebojno zaupanje in spoštovanje. Če je v zavodu potrebno veliko nadzora, zastraševanja in disciplinskega kaznovanja, je to znamenje neugodnega družbenega vzdušja. Ugodno družbeno vzdušje spodbuja delavce in obsojence k ustvarjalnosti in zavira destruktivno vedenje.

Za proučevanje družbenega vzdušja v kazenskih zavodih sta leta 1968 Moos in Houts razvila Moosov vprašalnik (CORRECTIONAL INSTITUTIONS ENVIRONMENT SCALE-CIES SCALE FORM C).⁴ Skrajšana verzija Moosovega vprašalnika za merjenje družbenega vzdušja vsebuje 86 vprašanj, s katerimi se meri 9 sestavin oz. razsežnosti družbenega vzdušja, ki vplivajo na odnose med delavci in obsojenci in na njihovo vedenje. Teh 9 sestavin meri naslednje razsežnosti družbenega vzdušja:

1. ANGAŽIRANOST-VKLJUČENOST (ANG, 10 vprašanj). Ta sestavina pokaže, koliko so obsojenci dejavni, prizadevni in odločni pri vsakodnevnem izvajanju programa, koliko med seboj sodelujejo, ali kaj storijo na lastno pobudo in koliko razvijajo ponos, samozavest in skupnostni duh v izvajanju programa.

2. POMOČ-PODPORA (POM, 10 vprašanj). Ta sestavina pokaže, koliko se obsojence spodbuja, da bi si pomagali in se med seboj podpirali in koliko delavci pomagajo obsojencem in jih podpirajo.

3. ODPRTOST IZRAŽANJA (OIZ, 9 vprašanj). Ta sestavina meri, koliko se v programu spodbuja obsojence in delavce k odprtosti izražanja čustev (vključno z jezo).

4. AVTONOMIJA (AVT, 9 vprašanj). Ta sestavina meri stopnjo, do katere obsojence spodbujajo in opogumljajo, da bi prevzeli pobudo pri načrtovanju in vodenju dejavnosti v zavodu.

5. PRAKTIČNA USMERJENOST PROGRAMOV (PUS, 10 vprašanj). Ta sestavina meri stopnjo, do katere zavod spodbuja obsojence, da bi se pripravili na življenje po odpustu iz zavoda (poklicno in delovno usposabljanje, načrtovanje življenja po odpustu, postavljanje ciljev in prizadevanje za njihovo izpolnitev).

6. REŠEVANJE OSEBNIH PROBLEMOV (ROP, 9 vprašanj). Ta sestavina pokaže, koliko si delavci prizadevajo za reševanje osebnih problemov obso-

¹ Toch, H.: Social climate..., s. 21.

² Moos, Differential effects..., s. 72.

³ O pomenu "grupnega pritiska" (environmental press) glej Mackenzie, Measurement of group climate, s. 287.

⁴ Za merjenje družbenega vzdušja v kazenskih zavodih v Sloveniji je Franc Brinc leta 1980 iz angleščine prevedel Moosov vprašalnik iz knjige Howard Jones idr., Open prisons, s. 91-93.

jencev in jih spodbujajo, da bi bolje spoznali svoje probleme in čustva ter se jih naučili premagovati.

7. RED IN ORGANIZACIJA (ROR, 10 vprašanj). Ta sestavina meri stopnjo pomembnosti reda in organizacije v izvajanju zavodskega programa, na kakšen način delavci spodbujajo obsojence k redu in kako je zavod urejen in vzdrževan.

8. JASNOST PROGRAMA (JAS, 10 vprašanj). Ta sestavina meri stopnjo pričakovanj (obsojencev in delavcev) v vsakodnevnem izvajanju programa in jasnost pravil in postopkov za izvajanje programa.

9. NADZORSTVO NAD OBSOJENCI (NAD, 9 vprašanj). Ta sestavina meri način zagotavljanja nadzora nad obsojenci, oblikovanje in postavljanje pravil za vedenje obsojencev, načrtovanje in razporejanje različnih dejavnosti obsojencev in s tem vpliva na odnose med delavci in obsojenci.⁵

Vsa vprašanja v Moosovem vprašalniku so enaka za delavce in obsojence. Na vsako vprašanje anketiranec lahko odgovori "RES JE" oz. "NI RES". Vsak pravilen odgovor prinese eno točko. Družbeno vzdušje v zavodu je aritmetična sredina individualnih odgovorov na posamezna vprašanja. Pri prvih osmih sestavinah kaže višji rezultat boljše vzdušje, pri deveti sestavini (NAD) pa pomeni nižji rezultat bolj ugodno vzdušje.

2. Rezultati raziskave družbenega vzdušja leta 1995

Prvo merjenje družbenega vzdušja v kazenskih zavodih v Sloveniji je opravil leta 1980 Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani v okviru raziskave: "Izvrševanje kazni zapora v odprtih in polodprtih zavodih v SR Sloveniji". Drugo merjenje družbenega vzdušja je leta 1985 opravil isti inštitut z raziskavo: "Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SR Sloveniji". Vodja obeh raziskav je bil dr. Franc Brinc.⁶

Namen raziskave leta 1995 je bil ponovno ugotoviti družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prezgojnem domu v Radečah in primerjati rezultate s tistimi iz let 1980 in 1985. Raziskava naj bi pokazala spremembe v usmeritvah zavodov med posameznimi obdobji in omogočila vpogled v dogajanje v zavodih preko poznavanja

družbenega vzdušja. Ker je vsa tri merjenja opravil isti raziskovalec in so bile pri vseh merjenjih uporabljene enake metode anketiranja in obdelave podatkov, to povečuje zanesljivost in primerljivost podatkov.

Po zadnjem merjenju družbenega vzdušja leta 1985, je v Sloveniji prišlo do pomembnih družbeno-političnih sprememb. Ker je Slovenija v zadnjih letih sprejela številne mednarodne konvencije in deklaracije o človekovih pravicah in varstvu pravic zapornikov, bi se to moralo odraziti v ugodnejšem družbenem vzdušju v zavodih za prestajanje kazni zapora.

Pomembna sprememba, do katere je prišlo v zadnjih letih in ki bi lahko vplivala na kakovost družbenega vzdušja v zavodih, je pomembno zmanjšanje števila pripornikov, obsojencev in oseb, obsojenih na zapor zaradi prekrška, medtem ko je število delavcev ostalo praktično nespremenjeno. Slovenija se je leta 1995 uvrstila med evropske države z najmanjšim številom zaprtih oseb na 100.000 prebivalcev in med države z najboljšim relativnim razmerjem med številom delavcev in obsojencev v zavodih.

Pomembno spremembo na področju izvrševanja kazenskih sankcij pomeni tudi leta 1995 v okviru Ministrstva za pravosodje ustanovljena Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij, ki strokovno usmerja in nadzoruje delovanje zavodov za prestajanje kazni zapora. S tem se je Slovenija uvrstila med države, ki izvrševanju kazenskih sankcij namenjajo posebno pozornost z izločitvijo tega področja iz klasične državne uprave.

Leta 1995 so bili z raziskavo zajeti naslednji zavodi:

- Zavod za prestajanje kazni zapora v Celju;
- Zavod za prestajanje kazni zapora na Dobu;
- Odprti oddelek za prestajanje kazni zapora na Hotemežu;
- Zavod za prestajanje kazni zapora na Igu (ženske);
- Odprti oddelek za prestajanje kazni zapora na Igu (moški);
- Zavod za prestajanje kazni zapora v Ljubljani;
- Zavod za prestajanje kazni zapora v Mariboru;
- Odprti oddelek za prestajanje kazni zapora na Rogozi;
- Polodprti oddelek za prestajanje kazni zapora v Slovenski vasi;
- Prezgojni dom v Radečah.

Anketiranje delavcev, obsojencev in gojencev je bilo izvedeno med 28.11. in 19.12.1995. Vprašalnike je izpolnilo 209 obsojencev in 352 delavcev. Odgovori na vprašalnik so bili obdelani s programoma QUATRO PRO in SPSS.

Za ugotavljanje značilnosti družbenega vzdušja v zavodih je bila uporabljena diskriminantna funkcijska analiza, ki v največji možni meri omogoča statistično razlikovanje med zavodi po družbenem vzdušju.

⁵ Wenk, Moos, Social climates in prison, s. 141.

⁶ "Brinc je leta 1980 in 1985 proučeval družbeno vzdušje v slovenskih kazenskih zavodih. Njegovi raziskavi sta doslej edini v Jugoslaviji, ki celovito merita vzdušje v zavodih. Posebno vrednost pa jima daje longitudinalni pristop, ki ga tudi v svetovnem merilu zelo redko uporabljajo". Ajduković idr., Psihosocialno vzdušje..., s. 352.

**2.1 Družbeno vzdušje leta 1995 - doživljanje
OBDOJENCEV**

TABELA 1

Dosežene vrednosti (aritmetične sredine) posa-meznih sestavin družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevezgojnem domu v Radečah leta 1995 - OBDOJENCI IN GOJENCI

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA *	CELJE	DOB	HOTEMEŽ	IG MOŠKI	IG ŽENSKE	LJUBLJANA	MARIBOR	ROGOZA	SLOVEN. VAS	RADEČE	VSI ZAVODI SKUPAJ
	N=14	N=57	N=7	N=13	N=12	N=44	N=13	N=14	N=18	N=14	N=206
ANG (10)	5,4	4,7	6,0	7,4	5,4	4,9	5,7	6,0	4,9	5,5	5,3
POM (10)	4,1	4,3	5,7	5,8	5,0	3,6	3,8	5,7	4,9	5,5	4,5
OIZ (9)	5,2	4,7	5,1	5,5	4,5	4,3	5,0	5,6	4,9	5,9	4,9
AVT (9)	5,4	4,8	5,0	5,2	5,2	4,3	5,1	5,0	5,2	4,7	4,8
PUS (10)	5,1	4,8	6,0	5,2	5,2	4,4	6,0	6,2	4,8	6,2	5,1
ROP (9)	3,8	3,9	4,6	5,2	4,7	3,4	4,7	5,3	4,6	4,4	4,2
ROR (10)	4,7	4,8	5,0	4,2	4,3	4,7	4,8	4,2	4,6	4,9	4,7
JAS (10)	6,4	6,3	7,0	5,5	5,6	5,6	5,6	6,3	5,7	5,7	6,0
NAD (9)	5,1	4,5	5,4	4,5	5,5	5,0	5,3	5,5	5,4	5,6	5,0
CELOVITO VZDUŠJE	35,1	33,7	39,0	39,5	34,4	30,3	35,5	38,9	34,3	37,2	34,4

Iz tabele 1 je razvidno, da doživljajo obsojenci kot najbolj ugodno družbeno vzdušje v odprtih oddelkih na Igu pri Ljubljani, na Hotemežu in na Rogozi. Obsojenke v Zavodu za prestajanje kazni zapora na Igu pri Ljubljani doživljajo podobno vzdušje kot obsojenci v Zavodu za prestajanje kazni na Dobu. Iz tabele 1 je razvidno, da doživljajo OBDOJENCI IN GOJENCI:

- najvišjo ANGAŽIRANOST DELAVCEV IN OBDOJENCEV v Odprtih oddelkih na Igu, na Hotemežu in na Rogozi, najnižjo pa v Zavodih na Dobu, v Ljubljani in v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi;
- največ POMOČI v Odprtih oddelkih na Igu, na Hotemežu in na Rogozi ter v Prevezgojnem domu v Radečah, najmanj pa v Zavodih v Ljubljani in Mariboru. Pomoč obsojencem je temelj za tretmansko usmeritev zavodov in za doseganje pozitivnih učinkov kazni;
- najbolj ODPRTO IZRAŽANJE v Prevezgojnem domu v Radečah, najmanjše pa v Zavodu v Ljubljani

* Številka v oklepaju pove najvišji možni rezultat pri posamezni sestavini družbenega vzdušja. Glede na možni rezultat je idealno celovito družbeno vzdušje 77 (NAD=0). Pri prvih osmih sestavinah pomeni višji rezultat bolj ugodno vzdušje, pri nadzorstvu (NAD) pa manj ugodno vzdušje.

in v Zavodu za obsojenke na Igu. Odprtost izražanja povečuje možnosti za reševanje problemov in težav obsojencev in gojencev;

- najvišjo AVTONOMIJO v Zavodu v Celju, najmanjšo pa v Zavodu v Ljubljani. Nizka avtonomija kaže na prevladujočo nadzorstveno usmeritev zavoda;
- največjo PRAKTIČNO USMERJENOST v Odprtem oddelku na Rogozi, v Prevezgojnem domu v Radečah in v Zavodu v Mariboru, najmanjšo pa v Zavodu v Ljubljani;
- najboljše REŠEVANJE OSEBNIH PROBLEMOV v Odprtem oddelku na Rogozi, v Odprtem oddelku na Igu in v Zavodu za ženske na Igu, najslabše pa v Zavodih v Ljubljani in v Celju;
- najstrožji RED IN ORGANIZACIJO v Odprtem oddelku na Hotemežu in v Prevezgojnem domu v Radečah, najblažji pa v Odprtih oddelkih na Igu in na Rogozi;
- višjo JASNOST PRAVIL v zavodih na Hotemežu, na Rogozi, v Celju in na Dobu, nižjo pa v Odprtem oddelku na Igu, v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi, v Prevezgojnem domu v Radečah, v Zavodu za ženske na Igu ter v Zavodih v Ljubljani in v Mariboru;
- najstrožje NADZORSTVO v Prevezgojnem domu v Radečah, najblažje pa v Odprtem oddelku na Igu. Stopnja nadzorstva nad obsojenci ni odvisna od zaprtosti in velikosti zavoda, temveč od nadzorstvene usmeritve delavcev. Strogo nadzorovanje najbolj

zavira ugodno družbeno vzdušje in tretmansko usmeritev zavodov.

Po stališčih **OBSOJENCEV** ni statistično pomembnih razlik v doživljanju družbenega vzdušja v nobeni sestavini med 13 dvojicami primerjanih zavodov, med ostalimi 32 dvojicami pa so obsojenci ugotovili razliko v vsaj eni sestavini družbenega vzdušja. V doživljanju celovitega družbenega vzdušja ni razlik med 29 dvojicami zavodov. Med doseženimi vrednostmi na posameznih sestavinah družbenega vzdušja so med zavodi statistično pomembne razlike (p.05), kar kaže, da se zavodi značilno razlikujejo po družbenem vzdušju. Po stališčih **OBSOJENCEV** ni razlik v nobeni sestavini družbenega vzdušja med naslednjimi zavodi:

CELJE - DOB DOB - HOTE MEŽ IG-ženske - MARIBOR
 CELJE - HOTE MEŽ HOTE MEŽ - MARIBOR IG-ženske - SLOV. VAS
 CELJE - IG-ženske HOTE MEŽ - ROGOZA ROGOZA - RADEČE
 CELJE - MARBOR HOTE MEŽ - SLOV. VAS
 CELJE - SLOV. VAS HOTE MEŽ - RADEČE

Od skupaj 405 možnih razlik med desetimi primerjanimi zavodi so **OBSOJENCI** ugotovili 73 (18,0 %) statistično pomembnih razlik.

To kaže, da so v družbenem vzdušju med zavodi majhne razlike. V slabem pomenu od drugih zavodov najbolj odstopa Zavod za prestajanje kazni zapora v Ljubljani (31 negativnih razlik), v pozitivnem pomenu pa se od drugih zavodov najbolj razlikuje Odprti oddelek za moške na Igu (20 pozitivnih razlik).

Po izpeljavi kanoničnih diskriminantnih funkcij družbenega vzdušja v zavodih (Moosov vprašalnik) (Discriminant analysis - Stepwise variable selection) se je pokazalo, da razloži FUNKCIJA 1 52,26% vseh razlik med zavodi, FUNKCIJA 2 pa 24,94% razlik, obe skupaj razložita 77,21 % razlik med zavodi. Kanonična korelacija FUNKCIJE 1 s skupino vseh spremenljivk je 0,48, FUNKCIJE 2 pa 0,35. Statistična pomembnost FUNKCIJE 1 je na ravni 0,001, FUNKCIJE 2 pa na ravni 0,05.

TABELA 2: Standardni kanonični koeficienti diskriminantnih funkcij družbenega vzdušja v zavodih (uporabljena je metoda postopne izbire) (Standardized canonical discriminant function coefficients - Stepwise variable selection method) - **OBSOJENCI**.

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA (Variables)	FUNKCIJA (Function) * 1	FUNKCIJA (Function) * 2
POM	+ 0,67637	- 0,31954
ANG	+ 0,47530	- 0,33269
PUS	+ 0,34384	+ 0,67017
NAD	- 0,33211	+ 0,73317

* "+" ali "-" povesča, ali ima spremenljivka (sestavina družb. vzdušja) pozitiven ali negativen prispevek k funkciji.

Tabela 2 kaže 4 sestavine družbenega vzdušja (POM, ANG, PUS, NAD), po katerih se zavodi najbolj razlikujejo. Vse štiri sestavine dosegajo statistično pomembnost na stopnji 0.001 in imajo veliko razlikovalno moč med zavodi. Po ostalih sestavinah (OIZ, AVT, ROP, ROR, JAS) se zavodi le nepomembno razlikujejo. V FUNKCIJI 1 je najpomembnejša sestavina POM, saj je njena vrednost za 50% večja od vrednosti ANG in 100% večja od vrednosti PUS in NAD. Sestavina NAD ima negativni predznak, ker zavira uveljavljanje POM, ANG in PUS. V FUNKCIJI 2 je najpomembnejša sestavina NAD, manj pomembna je sestavina PUS, medtem ko sta POM in ANG nepomembni. Sestavini POM in ANG inata negativen predznak, ker visoka vrednost NAD preprečuje uveljavljanje POM in ANG.

TABELA 3: Strukturna matrica medgrupne korelacije med diskriminantnimi spremenljivkami in kanoničnimi diskriminantnimi funkcijami (Structure matrix: Pooled within groups correlations between discriminating variables and canonical discriminant functions - variables ordered by size of correlation within function) - **OBSOJENCI**.

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA (Variables)	KANONIČNA DISKRIMINANTNA FUNKCIJA	
	Funkcija 1 (Function 1)	Funkcija 2 (Function 2)
POM	0,78322 *	0,07819
ANG	0,65077 *	- 0,10659
PUS	0,57518 *	0,68891 *
ROP	0,39408 *	0,10004
AVT	0,24963 *	0,22176
ROR	0,23497 *	0,14802 *
OIZ	0,15477	0,16603 *
NAD	0,11090	0,71994 *
JAS	0,06431 *	0,03032

* označuje največjo absolutno korelacijo med posamezno sestavino družbenega vzdušja in posamezno diskriminantno funkcijo. V nadaljnji obdelavi so upoštevane samo sestavine, ki dosegajo korelacijo s funkcijo najmanj 0,30. Zato v nadaljnji razlagi diskriminantnih funkcij niso upoštevane sestavine AVT, ROR, OIZ, JAS.

Iz tabele 3 je razvidno, da so pomembne razlike med zavodi povezane z vrednostmi petih sestavin družbenega vzdušja (POM, ANG, PUS, ROP, NAD), ostale štiri sestavine pa ne vplivajo na razlike med zavodi (AVT, ROR, OIZ, JAS). V FUNKCIJI 1 se pojavljajo sestavine POM, ANG, PUS, in ROP, v FUNKCIJI 2 pa se pojavjata NAD in PUS. Sestavina PUS se pojavlja v obeh funkcijah, kar kaže, da je enako pomembna v rehabilitacijsko in nadzorstveno usmerjenih zavodih. Glede na sestav in vrednost sestavin v FUNKCIJI 1 ta funkcija razločuje zavode glede na pripravljenost delavcev za pomoč in reševanje osebnih problemov obsojencev in glede praktične usmeritve v obravnavanju obsojencev. Glede na vrednost sestavn v FUNKCIJI 1, ta funkcija označuje **odnosno-rehabilitacijsko usmeritev** zavodov. Glede na vrednost sestavn v FUNKCIJI 2, ta funkcija označuje **nadzorstveno-praktično usmeritev** zavodov.

TABELA 4: Kanonične diskriminantne funkcije, razporejene glede na grupno aritmetično sredino v posameznem zavodu - grupni - zavodski centriodi (Canonical discriminant functions evaluated at group means - group centroids) - OBSOJENCI *

ZAVOD	Položaj zavoda glede na grupni centroid dveh kanoničnih diskriminantnih funkcij	
	Funkcija 1 ODNOSNO-REHABILITACIJSKA USMERITEV	Funkcija 2 NAZORSTVENO PRAKTIČNA USMERITEV
IGM	1,26107	- 0,88802
ROG	0,79663	0,40324
HOT	0,76692	0,26608
RAD	0,55399	0,58207
IGŽ	0,13058	0,21963
MAR	- 0,02729	0,60534
SLV	- 0,10360	0,10359
CEL	- 0,11748	0,08121
DOB	- 0,18866	- 0,26945
LJU	- 0,62762	- 0,05138

* Diskriminantna analiza je izvedena tako, da funkcija 1 najbolj loči posamezne zavode med seboj, saj zajema 52,26% vseh razlik med zavodi, funkcija 2 pa vsebuje še preostalih 24,94% razlik med zavodi, tako da obe skupaj vsebujeta 77,21% vseh možnih razlik med zavodi. Osnovni položaj zavoda določa tako funkcija 1, zato je položaj zavoda glede na funkcijo 2 dvakrat manj pomemben.

Iz tabele 4 je razvidno, da ima najbolj ugoden položaj med zavodi Odprti oddelek za moške na Igu, ki je pri FUNKCIJI 1 dosegel najvišjo pozitivno vrednost med zavodi (1.26), pri FUNKCIJI 2 pa je dosegel negativno vrednost (- 0.89), kar pomeni, da je ta zavod najbolj odnosno-rehabilitacijsko usmerjen. Večjo odnosno-rehabilitacijsko usmeritev od nadzorstveno-praktične sta dosegla še Odprta oddelka na Hotemežu in na Rogozi.

Prevzgojni dom Radeče je po svojem položaju v sredini med odnosno-rehabilitacijsko in nadzorstveno-praktično usmeritvijo, ima slabši položaj kot odprti oddelki in boljšega od zaprtih zavodov za obsojence. Če bi v domu zmanjšali nadzor, bi lahko prevladala odnosno-rehabilitacijska usmeritev.

Zavod za prestajanje kazni zapora na Igu pri Ljubljani ima komaj zaznavno odnosno-rehabilitacijsko usmeritev (0.13) in prevladujočo nadzorstveno-praktično usmeritev (0.21) in je bližje zaprtim kot odprtim zavodom.

Zavod za prestajanje kazni zapora v Mariboru je dosegel negativno vrednost na odnosno-rehabilitacijski usmeritvi (-0.03) in visoko pozitivno vrednost (0.61) na nadzorstveno-praktični usmeritvi, zato se uvršča med klasične nadzorstvene zavode, vendar z močno praktično usmeritvijo. Tak zavod je lahko za mnoge obsojence najbolj zaželen. S penološkega vidika so verjetno potrebni tudi taki zavodi, vprašanje je le, po kakšnih merilih naj se razporejajo obsojenci v zavode, da jim bodo po svoji usmeritvi najbolj ustrezali.

Zavodi za prestajanje kazni zapora v Slovenski vasi, v Celju, na Dobu in v Ljubljani so dosegli negativne vrednosti na odnosno-rehabilitacijski in zelo nizke ali negativne vrednosti na nadzorstveno-praktični usmeritvi. V teh zavodih obsojenci ne čutijo, da bi se delavci sploh za kaj zanimali. V oddelku Slovenska vas in v zavodih v Celju, na Dobu in v Ljubljani se samo z zmanjšanjem nadzora ne bo povečala odnosno-rehabilitacijska usmeritev, saj take usmeritve v teh zavodih skoraj ni. Za večjo učinkovitost dela bo treba spremeniti usmeritev vseh delavcev v teh zavodih.

2.2 Družbeno vzdušje leta 1995 - doživljanje DELAVCEV

Iz tabele 5 je razvidno, da delavci ocenjujejo kot najbolj ugodno družbeno vzdušje v Odprtem oddelku na Hotemežu, najmanj pa v Zavodu v Ljubljani. V Prevzgojnem domu v Radečah je podobno družbeno vzdušje kot v odprtih oddelkih za prestajanje kazni zapora. V zaprtem zavodu za dolge kazni na Dobu je bolj ugodno družbeno vzdušje kot v zavodih za prestajanje kratkih kazni v Ljubljani in v Mariboru. Po ocenah delavcev je v Odprtem oddelku na Hotemežu in v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi strožji nadzor kot v zaprtem zavodu na Dobu.

TABELA 5: Dosežene vrednosti (aritmetične sredine) posameznih sestavin družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu v Radečah - leta 1995 - DELAVCI.

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA *	CELJE	DOB	HOTEMEŽ	IG MOŠKI	IG ŽENSKE	LJUBLJANA	MARIBOR	ROGOZA	SLOVEN. VAS	RADEČE	VSI ZAVODI SKUPAJ
	N=55	N=73	N=13	N=7	N=22	N=51	N=60	N=15	N=11	N=42	N=349
ANG (10)	4,7	4,3	6,1	6,4	5,5	3,8	4,1	5,1	5,5	6,2	4,7
POM (10)	7,1	5,7	7,5	7,6	7,8	5,5	5,4	7,5	7,5	7,8	6,5
OIZ (9)	5,8	4,8	6,8	6,0	6,1	4,4	4,2	6,7	5,9	5,5	5,2
AVT (9)	6,2	5,6	6,7	6,1	6,9	5,2	5,5	6,5	7,2	6,5	6,0
PUS (10)	7,1	6,0	7,2	6,1	6,9	4,9	5,7	6,1	7,7	7,4	6,3
ROP (9)	6,7	5,7	6,2	7,0	7,2	5,7	5,8	6,6	6,5	7,0	6,2
ROR (10)	5,2	5,8	8,5	7,0	7,0	5,5	5,6	7,9	6,3	6,4	6,0
JAS (10)	7,1	6,7	9,2	7,7	7,4	6,4	6,5	8,3	7,8	8,0	7,1
NAD (9)	3,4	4,5	4,9	4,6	2,9	5,1	4,5	3,7	4,5	3,7	4,2
CELOVITO VZDUŠJE	46,4	40,1	53,2	49,4	51,9	36,2	38,4	51,1	50,0	51,1	43,8 **

Iz tabele 5 je razvidno, da doživljajo DELAVCI:

- najvišjo ANGAŽIRANOST delavcev in obsojencev v Odprtem oddelku na Igu, najmanjšo pa v Zavodih v Ljubljani in v Mariboru. Angažiranost je višja v odprtih in polodprtih oddelkih kot v zaprtih zavodih. Večja angažiranost izboljša odnose med delavci in obsojenci, s tem pa se izboljša tudi družbeno vzdušje;

- največ POMOČI v Zavodu za obsojenke na Igu, najmanj pa v Zavodu v Mariboru. V Odprtih oddelkih na Igu, Rogozi in na Hotemežu ter v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi nudijo obsojencem več pomoči kot v zaprtih Zavodih v Celju, na Dobu, v Ljubljani in v Mariboru;

- najvišjo ODPRTOST IZRAŽANJA v Odprtem oddelku na Hotemežu, najnižjo pa v Zavodu v Mariboru. Odprtost izražanja je temelj za uresničevanje vseh programov zavoda. Zavodi z nizko odprtostjo izražanja se vodijo po avtoritarnem modelu;

- najvišjo AVTONOMIJO obsojencev v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi, nekoliko nižjo v Zavodu za ženske na Igu, najnižjo pa v Zavodu v Ljubljani.

* Številka v oklepaju pove najvišji možni rezultat pri posamezni sestavini družbenega vzdušja. Glede na možni rezultat je idealno družbeno vzdušje 77 (če je NAD=0). Pri vseh sestavinah, razen pri nadzorstvu, pomeni rezultat bolj ugodno družbeno vzdušje. Pri nadzorstvu pomeni višji rezultat bolj neugodno družbeno vzdušje.

** Strokovni delavci vseh zavodov so dosegli aritmetično sredino 51,2, inštruktorji 42,6 in pooblaščenec uradne osebe 40,1.

Nizka avtonomija je odraz kaznovalne in nadzorstvene usmeritve zavodov;

- najbolj PRAKTIČNO USMERITEV v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi in v Prevezgojnem domu v Radečah, najmanj pa v Zavodu v Ljubljani. Praktična usmeritev zahteva angažiranost delavcev in programiranje dela in življenja obsojencev;

- najvišjo pomoč pri REŠEVANJU OSEBNIH PROBLEMOV v Zavodu za obsojenke na Igu, najmanjšo pa v Zavodih v Ljubljani, v Mariboru in na Dobu. Reševanje osebnih problemov obsojencev zahteva strokovne in človeške napore delavcev, da storijo kaj koristnega za obsojence po prestani kazni;

- v RED IN ORGANIZACIJO so najbolj usmerjeni Odprti oddelki na Hotemežu, na Rogozi in na Igu, najmanj pa zavod v Celju. Vprašanje je, ali je potrebna tako visoka usmeritev delavcev v red in organizacijo v Odprtih oddelkih na Hotemežu in na Rogozi;

- najvišjo JASNOST PRAVIL v Odprtem oddelku na Hotemežu. Razmeroma visoka jasnost pravil v Prevezgojnem domu v Radečah kaže, da delavci postavljajo gojencem jasna pravila vedenja, ki so temelj resocializacije. Nizka jasnost pravil omogoča, da postanejo delavci pri organizaciji dela in življenja in pri disciplinskem kaznovanju obsojencev samovoljni;

- najvišje NADZORSTVO v Zavodu v Ljubljani, najnižje pa v Zavodu za ženske na Igu. Odprti oddelki na Hotemežu in Polodrti oddelki v Slovenski vasi sta bolj nadzorstveno usmerjena kot Zavod na Dobu. Nadzorstvo najbolj ovira tretmansko usmeritev zavodov. Relativno nizko nadzorstvo v Prevezgojnem domu v Radečah in v Zavodu v Celju je ugodna

priložnost za razvoj tretmanskih programov v teh zavodih.

DELAVCI niso ugotovili statistično pomembnih razlik v doživljanju družbenega vzdušja med 8 dvojicami zavodov:

DOB - MARIBOR	IG-moški - SLOV. VAS
HOTEMEŽ - IG-moški	IG-ženske - RADEČE
IG-moški - RADEČE	IG-ženske - ROGOZA
IG-moški - ROGOZA	SLOV. VAS - RADEČE

V družbenem vzdušju so DELAVCI med 45 dvojicami primerjanih zavodov ugotovili statistično pomembne razlike med 21 dvojicami.

Od skupaj 405 možnih razlik med primerjanimi zavodi so DELAVCI ugotovili 302 (74,6%) statistično pomembne razlike. To kaže, da se ne razlikujejo med seboj samo zaprti, polodprti in odprti zavodi, temveč so pomembne razlike tudi med samimi zaprtimi, polodprtimi in odprtimi zavodi. Po stališčih DELAVCEV najbolj izstopa po številu negativnih razlik Zavod za prestajanje kazni zapora v Ljubljani, po številu pozitivnih pa Prevezgojni dom Radeče.

TABELA 6: Statistična pomembnost razlik (T-test analiza) med aritmetičnimi sredinami sestavin družbenega vzdušja za posamezne vrste zavodov - OBSOJENCI in DELAVCI. Iz primerjave je izključen Prevezgojni dom Radeče.

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA	DVOJICE PRIMERJALNIH ZAVODOV											
	zaprti		zaprti		zaprti		polodprti		odprti		SKUPAJ	
	odprti		polodprti		zaprti		odprti		odprti			
	OBS.	DEL.	OBS.	DEL.	OBS.	DEL.	OBS.	DEL.	OBS.	DEL.	OBS.	DEL.
ANG	7	9	-	3	-	5	1	-	1	-	9	17
POM	9	9	1	3	2	6	-	-	-	-	12	18
OIZ	6	7	-	2	1	6	-	-	-	-	7	15
AVT	1	3	1	4	2	6	-	-	-	-	4	13
PUS	3	2	1	3	2	5	1	-	-	-	7	10
ROP	7	-	1	-	2	6	-	-	-	-	10	6
ROR	-	9	-	-	-	4	-	-	-	-	-	15
JAS	2	9	-	1	1	-	-	2	2	-	5	11
NAD	1	3	1	2	2	7	1	1	-	1	5	13
ŠTEV. RAZLIK	36	51	5	18	12	45	3	3	3	1	59	118
ŠTEV. MOŽNIH RAZLIK	126	126	45	45	90	90	27	27	27	27	315	315
% UGOTOVLJENIH RAZLIK	28,6	40,5	11,1	40,0	13,4	50,0	11,1	11,1	11,1	3,7	18,7	37,5
% SKUPNO UGOTOVLJENIH RAZLIK MED ZAVODI	34,5		25,5		31,7		11,1		7,4		28,1	

Iz tabele 6 je razvidno, da so OBSOJENCI ugotovili največ razlik med zaprtimi in odprtimi zavodi (28,6%), nepomemben delež pa med zaprtimi in polodprtimi zavodi (11,1%), med samimi zaprtimi zavodi (13,4%), med polodprtimi in odprtimi zavodi (11,1%) in med samimi odprtimi zavodi (11,1%). Razumljivo je, da je največ razlik med zaprtimi in odprtimi zavodi. DELAVCI so ugotovili največji delež razlik v družbenem vzdušju med samimi zaprtimi zavodi (50,0%), manjši delež med zaprtimi in odprtimi zavodi (40,5%) in med zaprtimi in polodprtimi zavodi (40,0%), majhen delež razlik so ugotovili med polodprtimi in odprtimi zavodi (11,1%) in med samimi odprtimi zavodi (3,7%). Nelogična je ugotovitev DELAVCEV, da je med samimi zaprtimi zavodi več razlik, kot jih je med zaprtimi in odprtimi zavodi. To kaže, da DELAVCI mislijo, da je treba v vseh zavodih postopati z obsojenci enako, jih enako nadzorovati in zahtevati enak red in disciplino.

V celoti so OBSOJENCI ugotovili 18,7% od možnih razlik med zavodi, DELAVCI pa 37,5%. Po stališčih OBSOJENCEV in DELAVCEV so največje razlike med zaprtimi in odprtimi zavodi (34,5% ugotovljenih od možnih razlik), le malo manjši delež razlik je med samimi zaprtimi zavodi (31,7%) in med zaprtimi in polodprtimi zavodi (25,5%), medtem ko je najmanj razlik med polodprtimi in odprtimi zavodi (11,1%) in med samimi odprtimi zavodi (7,4%). OBSOJENCI in DELAVCI so zaznali 28,1% možnih razlik med zavodi. To kaže, da so v celovitem družbenem vzdušju med zavodi dosti premajhne razlike in so si odprti, polodprti in zaprti zavodi preveč podobni. Možen razlog za tako stanje je, da se delavci posebej ne usposablajo za delo v odprtih in polodprtih zavodih in se za vodje teh zavodov pogosto postavljajo delavci iz zaprtih zavodov, s tem se prenašajo v odprte zavode tudi stališča do obsojencev, posledica pa je enaka organizacija zaprtih, polodprtih in odprtih zavodov.

Po izpeljavi kanoničnih diskriminantnih funkcij družbenega vzdušja v zavodih (Moosov vprašalnik) (Discriminant analysis - Direct method: all variables passing the tolerance test are entered - minimum tolerance level 0.001) se je pokazalo, - da razloži FUNKCIJA 1 45,74 % vseh razlik med zavodi, FUNKCIJA 2 pa 24,81% razlik, obe skupaj pa razložita 70,55 % razlik med zavodi. Kanonična korelacija FUNKCIJE 1 s skupino vseh spremenljivk je 0.52, FUNKCIJE 2 pa 0.34. Statistična pomembnost FUNKCIJE 1 je na ravni 0.001, FUNKCIJE 2 pa na ravni 0.01.

TABELA 7: Standardni kanonični koeficienti diskriminantnih funkcij družbenega vzdušja v zavodih (uporabljena je direktna metoda izbire) (Standardized canonical discriminant function coefficients - Direct selection method) - DELAVCI.

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA (Variables)	Funkcija (Function) 1	Funkcija (Function) 2
POM	0,53451 *	0,25690
PUS	0,36861 *	- 0,77964 *
ROR	- 0,45822 *	0,77427 *
NAD	- 0,55905 *	0,00172
OIZ	- 0,08866	0,58375 *
ANG	0,27837	- 0,06268
ROP	0,05968	- 0,26401
JAS	0,03878	0,09393
AVT	- 0,00348	0,08613

Tabela 7 kaže diskriminantno moč posamezne diskriminantne funkcije glede na devet sestavin družbenega vzdušja. V FUNKCIJI 1 je najpomembnejša sestavina POM (0.53), njena vrednost je pomembno večja kot vrednost PUS (0.37). V FUNKCIJI 1 imata sestavini NAD (- 0.56) in ROR (- 0.46) negativen predznak, ker zavirata uveljavljanje POM in PUS. V FUNKCIJI 2 je najpomembnejša sestavina ROR (+ 0.77), manj pomembna je sestavina OIZ (+ 0.58), medtem ko ima sestavina PUS (- 0.78) negativen predznak, ker zavira uveljavljanje ROR in OIZ. Praktična usmeritev v ničemer ne more zavirati reda in organizacije v zavodu. Ker je bilo med anketiranimi delavci 171 paznikov, strokovnih in vodilnih delavcev pa samo 98, je mogoče, da so omenjeno nelogičnost v družbenem vzdušju povzročili odgovorni pazniki, ki mislijo, da praktična usmeritev zavoda zmanjšuje red in organizacijo.

Iz tabele 7 je razvidno, da se v obeh funkcijah pojavljata spremenljivki PUS in ROR. Sestavina PUS ima v FUNKCIJI 1 majhen pozitiven pomen (+ 0.37), v FUNKCIJI 2 pa dvakrat večji negativen pomen (- 0.78). To kaže, da je ta sestavina pomembna v vseh zavodih. Tudi sestavina ROR se pojavlja v obeh funkcijah, pri tem ima v FUNKCIJI 1 majhen negativen pomen (- 0.46), v FUNKCIJI 2 pa velik pozitiven pomen (+ 0.77). Preseneča, da se po mnenju DELAVCEV zavodi ne razlikujejo po AVT in ROP, ki sta temeljni sestavini rehabilitacijske usmeritve. Enostaven sklep je, da DELAVCI ne namenjajo potrebne pozornosti načrtni rehabilitacijski usmeritvi zavodov.

* "+" ali "-" povesta, ali ima spremenljivka (sestavina družbenega vzdušja) pozitiven ali negativen prispevek k funkciji. Če zanemarimo predznak pri posameznih spremenljivkah (plus ali minus), vsak koeficient predstavlja relativni prispevek z njim povezanih sestavin družbenega vzdušja k posamezni funkciji.

TABELA 8: Strukturna matrika medgrupne korelacije med diskriminantnimi spremenljivkami in kanoničnimi diskriminantnimi funkcijami (Structure matrix: Pooled within groups correlations between discriminating variables ordered by size of correlation within function) - DELAVCI.

SESTAVINA DRUŽBENEGA VZDUŠJA (Variables)	Funkcija (Function) 1	Funkcija (Function) 2
POM	0,67830 *	0,45650 *
PUS	0,59036 *	0,06529
ANG	0,49292 *	0,38171
OIZ	0,48874 *	0,58749 *
ROP	0,48738 *	0,16304
AVT	0,45681 *	0,31429
NAD	- 0,60244 *	0,01307
JAS	0,35865	0,52564 *
ROR	0,11402	0,75064 *

Iz tabele 8 je razvidno, da so pomembne razlike med zavodi povezane z vsemi devetimi sestavinami družbenega vzdušja, ki so v visoki korelaciji s FUNKCIJO 1 in FUNKCIJO 2. V FUNKCIJI 1 so pomembne sestavine POM, PUS, ANG, OIZ, ROP, AVT, NAD, v FUNKCIJI 2 pa sestavine ROR, OIZ, JAS, POM, pri čemer se sestavini POM in OIZ pojavljata v obeh funkcijah. Glede na sestav in vrednost sestavin v FUNKCIJI 1 se zavodi med seboj najbolj razlikujejo po odnosih med delavci in obsojenci (ANG, POM, OIZ) in po rehabilitacijski usmeritvi zavodov (AVT, PUS, ROP). Sestavina NAD sodeluje v FUNKCIJI 1 z negativnim predznakom, zato zavira odnosno in rehabilitacijsko usmeritev zavodov. Glede na vrednost sestavin v FUNKCIJI 1 lahko to funkcijo označimo kot **ODNOSNO-REHABILITACIJSKO USMERITEV** zavodov.

V FUNKCIJI 2 imajo vse sestavine (ROR 0.75; OIZ 0.58); JAS 0.52; POM 0.45) pozitiven predznak, zato močno vplivajo na razlike v družbenem vzdušju med zavodi. Sestavini ROR in JAS sta iz skupine, ki meri usmerjenost zavoda v red in organizacijo, sestavini POM in OIZ pa sta iz skupine, ki meri odnose med delavci in obsojenci. Zato FUNKCIJO 2 lahko označimo kot **ORGANIZACIJSKO-ODNOSNO USMERITEV** zavodov. V teh zavodih si DELAVCI najbolj prizadevajo za red in organizacijo zavoda, kar dosežejo z visoko jasnostjo pravil za vedenje obsojencev, ob tem pa si prizadevajo tudi za urejene odnose med delavci in obsojenci z odprtostjo izražanja in s pomočjo obsojencem.

* Označuje absolutno korelacijo med posamezno sestavino družbenega vzdušja in posamezno diskriminantno funkcijo. V nadaljnji obdelavi so upoštevane samo sestavine, ki dosegajo korelacijo s funkcijo najmanj 0,40.

TABELA 9: Kanonične diskriminantne funkcije, razporejene glede na grupno aritmetično sredino v posameznem zavodu - grupni - zavodski centriodi (Canonical discriminant functions evaluated at group means - group centroids) - DELAVCI.

ZAVOD	Položaj zavoda glede na grupni centroid dveh kanoničnih diskriminantnih funkcij	
	Funkcija 1 ODNOSNO-REHABILITACIJSKA USMERITEV	Funkcija 2 ORGANIZACIJSKO - ODNOSNA USMERITEV
RADEČE	0,82158	- 0,07686
CELJE	0,69781	- 0,35839
IG- ženske	0,78568	0,45214
SLOV. VAS	0,45974	- 0,03193
IG-moški	0,14661	0,63997
ROGOZA	0,04058	1,29667
HOTEMEŽ	- 0,21213	1,28671
DOB	- 0,36546	- 0,13548
MARIBOR	- 0,43825	- 0,30825
LJUBLJANA	- 0,80650	0,02102

Iz tabele 9 je razvidno, da ima najbolj ugoden položaj med zavodi Prevezgojni dom v Radečah, ki je dosegel na FUNKCIJI 1 najvišjo pozitivno vrednost odnosno-rehabilitacijske usmeritve (0.82), na FUNKCIJI 2 pa nepomembno vrednost (- 0.07). Višjo odnosno-rehabilitacijsko usmeritev od organizacijsko-odnosne so dosegli še Zavod za ženske na Igu, Zavod v Celju ter Polodprti oddelek v Slovenski vasi. Odprta oddelka na Igu in na Rogozi sta dosegla že večjo vrednost na organizacijsko-odnosni usmeritvi.

Zavod v Celju je dosegel razmeroma visoko vrednost na odnosno-rehabilitacijski usmeritvi, vendar je dosegel visoko negativno vrednost na organizacijsko-odnosni usmeritvi, kar kaže na strokovno neusklajeno delovanje zavoda.

Odprti oddelki na Hotemežu, na Igu in na Rogozi so dosegli večje vrednosti na organizacijsko-odnosni kot na odnosno-rehabilitacijski usmeritvi, kar kaže, da v teh oddelkih prevladuje organizacijsko-odnosna usmeritev.

Zavodi za prestajanje kazni zapora na Dobu, v Mariboru in v Ljubljani so dosegli praktično negativne vrednosti na obeh funkcijah, kar pomeni, da v zavodih ni izrazite niti odnosno-rehabilitacijske niti organizacijsko-odnosne usmeritve. S penološkega vidika so verjetno potrebni tudi taki zavodi, sicer jih Slovenija ne bi vzdrževala.

Razporeditev zavodov po dveh opisanih diskrimi-

nantnih funkcijah kaže teoretično statistično določljivo ideološko usmeritev v delovanju zavodov, vendar pa v praksi ni mogoče preveriti statistično izračunanih usmeritev. Temeljno vprašanje je, ali merila za razporejanje obsojencev v zavode ustrezajo temeljnim

usmeritvam zavodov. Očitno je lažje spremeniti sistem razporejanja obsojencev v zavode kot spremeniti družbeno vzdušje zavoda. Iz prikaza je mogoče sklepati, da imajo nekateri zavodi usmeritev, ki ni prepoznavna z merjenjem družbenega vzdušja.

2.3. Primerjava družbenega vzdušja v zavodih leta 1980, 1985 in 1995

Družbeno vzdušje v zavodih se s časom spreminja. Pri tem imajo zlasti delavci možnost, da oblikujejo in ustvarijo tako družbeno vzdušje, kot po njihovih zamislih ustreza vrsti in nevarnosti obsojencev in vrsti zavoda za prestajanje kazni zapora. Pri obliko-

vanju družbenega vzdušja so delavci pod nenehnimi pritiski javnosti, ki zahteva stroge in varne zavode. Družbeno vzdušje se spreminja počasi, saj je težko doseči hitre spremembe z istimi delavci in obsojenci.

2.3.1 Družbeno vzdušje leta 1980, 1985 in 1995 - doživljanje OBSOJENCEV

TABELA 10: Družbeno vzdušje v zavodih leta 1980, 1985 in 1995 - OBSOJENCI. *

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA V ZAVODU									
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	M
CELJE	1980	5,0	3,6	3,0	3,6	4,4	3,4	3,6	3,8	5,8	24,8
	1985	4,5	3,6	3,5	3,6	5,1	3,7	3,6	3,2	6,3	24,6
	1995	5,4	4,1	5,2	5,4	5,1	3,8	4,7	6,4	5,1	35,1
Sprememba	1980 - 85	-	0	+	0	+	+	0	-	-	-
Sprememba	1980 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sprememba	1985 - 95	+	+	+	+	0	+	+	+	+	+
DOB	1980	4,2	2,7	3,0	3,4	4,2	3,3	3,9	3,6	6,4	21,8
	1985	4,3	3,5	3,7	4,2	4,6	3,5	4,8	4,5	6,4	26,7
	1995	4,7	4,3	4,7	4,8	4,8	3,9	4,8	6,3	4,5	33,7
Sprememba	1980 - 85	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Sprememba	1980 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sprememba	1985 - 95	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+
LJUBLJANA	1980	4,7	3,5	3,0	3,8	4,2	3,2	4,6	3,8	6,1	24,9
	1985	4,1	3,2	3,1	3,4	3,7	3,1	4,7	3,9	6,2	22,9
	1995	4,9	3,6	4,3	4,3	4,4	3,4	4,7	5,6	5,0	30,3
Sprememba	1980 - 85	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-
Sprememba	1980 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sprememba	1985 - 95	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+

(nadaljevanje tabele na naslednji strani...)

* Rezultati za leto 1980 so iz raziskave: "Izvrševanje kazni zapora v odprtih in polodprtih KPD SR Slovenije". Inštitut za kriminologijo pri PF, Ljubljana 1982. Rezultati za leto 1985 so iz raziskave: "Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SRS". Inštitut za kriminologijo pri PF, Ljubljana 1985 (vodja obeh raziskav je bil dr. Franc Brinc).

TABELA 10: Družbeno vzdušje v zavodih leta 1980, 1985 in 1995 - OBSOJENCI. (nadaljevanje)

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA V ZAVODU									
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	M
MARIBOR	1980	5,0	3,7	3,6	4,4	4,8	3,9	5,0	4,3	6,3	28,6
	1985	4,5	3,4	3,1	3,6	4,6	3,8	4,3	4,2	6,0	25,3
	1995	5,7	3,8	5,0	5,1	6,0	4,7	4,8	5,6	5,3	35,5
Sprememba	1980 - 85	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-
Sprememba	1980 - 95	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
Sprememba	1985 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
IG-ženske	1980	6,8	8,0	6,2	7,7	8,0	6,1	7,7	8,2	3,7	55,4
	1985	6,2	7,1	6,3	7,5	7,1	6,0	7,2	8,6	3,7	52,5
	1995	5,4	5,0	4,5	5,2	5,2	4,7	4,3	5,6	5,5	34,4
Sprememba	1980 - 85	-	-	+	-	-	-	-	+	0	-
Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sprememba	1985 - 95	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HOTEMEŽ	1980	5,2	3,1	3,1	3,2	3,2	3,0	4,8	3,8	6,7	22,9
	1995	6,0	5,7	5,1	5,0	6,0	4,6	5,0	7,0	5,4	39,0
	Sprememba	1980 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ROGOZA	1980	6,2	4,8	3,5	4,9	5,0	4,1	6,0	5,5	6,3	34,3
	1985	5,0	4,1	3,3	5,2	3,6	3,7	4,5	4,2	5,5	28,0
	1995	6,0	5,7	5,6	5,0	6,2	5,3	4,2	6,3	5,5	38,9
Sprememba	1980 - 85	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-
Sprememba	1980 - 95	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
Sprememba	1985 - 95	+	+	+	+	+	+	-	+	0	+
SLOV. VAS	1980	4,5	2,7	3,1	3,3	4,3	3,1	3,8	3,6	6,2	22,0
	1995	4,9	4,9	4,9	5,2	4,8	4,6	4,6	5,7	5,4	34,3
	Sprememba	1980 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+
RADEČE	1985	4,6	4,3	3,7	4,0	5,8	4,3	4,6	4,3	6,0	29,8
	1995	5,5	5,5	5,9	4,7	6,2	4,4	4,9	5,7	5,6	37,8
	Sprememba	1985 - 95	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Iz tabele 10 je razvidno:

- leta 1980 je imel po stališčih obsojencev najbolj ugodno družbeno vzdušje Kazenski pobiljševalni dom za ženske na Igu (55,4), najmanj ugodno pa Kazenski pobiljševalni dom Dob (21,8);

- leta 1985 je imel najbolj ugodno družbeno vzdušje Kazenski pobiljševalni dom za ženske na Igu (52,5), najmanj ugodno pa Zaporji v Ljubljani (22,9);

- od leta 1980 do 1985 se je izboljšalo družbeno vzdušje v Kazenskem pobiljševalnem domu na Dobu, poslabšalo pa v Zavodih v Celju, v Ljubljani, v Mariboru, na Igu-ženske in na Rogozi;

- leta 1995 je imel najbolj ugodno vzdušje Odprti oddelek za moške na Igu (39,5), najmanj ugodno pa Zavod za prestajanje kazni zapora v Ljubljani (30,3);

- od leta 1980 do 1995 se je družbeno vzdušje

izboljšalo v zavodih in oddelkih v Celju, na Dobu, v Ljubljani, v Mariboru, na Hotemežu, na Rogozi in v Slovenski vasi, poslabšalo pa se je v Zavodu za prestajanje kazni zapora za ženske na Igu;

- od leta 1985 do 1995 se je družbeno vzdušje izboljšalo v zavodih in oddelkih v Celju, na Dobu, v Ljubljani, v Mariboru, na Rogozi in v Prevezgojnem domu v Radečah, poslabšalo pa se je v Zavodu za prestajanje kazni zapora za ženske na Igu.

Med zavodi, v katerih je bilo merjeno družbeno vzdušje v letih 1980, 1985 in 1995, se je družbeno vzdušje od leta 1980 do 1985 oz. do 1995 nenehno slabšalo samo v Zavodu za prestajanje kazni zapora za ženske na Igu, v ostalih zavodih pa se je družbeno vzdušje leta 1995 v primerjavi z letom 1985 izboljšalo.

2.3.2 Družbeno vzdušje leta 1980, 1985 in 1995 - doživljanje DELAVCEV

TABELA 11: Družbeno vzdušje v zavodih leta 1980, 1985 in 1995 - DELAVCI. *

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA V ZAVODU									
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	M
CELJE	1980	6,4	7,3	6,6	6,7	7,8	6,6	5,2	6,5	3,5	50,0
	1985	4,9	7,4	5,4	5,9	7,4	6,2	3,6	5,7	3,6	42,8
	1995	4,7	7,1	5,8	6,2	7,1	6,7	5,2	7,1	3,4	46,4
Sprememba	1980 - 85	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	+	0	+	+	-
Sprememba	1985 - 95	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+
DOB	1980	5,6	6,1	5,3	6,3	7,8	6,2	6,1	6,7	4,6	45,6
	1985	4,6	6,1	5,3	6,5	6,6	5,6	5,3	6,3	4,2	42,1
	1995	4,3	5,7	4,8	5,6	6,0	5,7	5,8	6,7	4,5	40,1
Sprememba	1980 - 85	-	0	0	+	-	-	-	-	+	-
Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	-	-	0	+	-
Sprememba	1985 - 95	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-
LJUBLJANA	1980	4,7	6,0	5,0	6,4	6,1	5,6	5,1	5,6	3,9	40,8
	1985	3,6	5,3	4,6	5,6	5,2	5,0	3,9	4,8	3,8	34,2
	1995	3,8	5,5	4,4	5,2	4,9	5,7	5,5	6,4	5,1	36,2
Sprememba	1980 - 85	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-
Sprememba	1985 - 95	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+

(nadaljevanje tabele na naslednji strani...)

* Rezultati za leto 1980 so iz raziskave: "Izvrševanje kazni zapora v odprtih in polodprtih KPD SR Slovenije". Inštitut za kriminologijo pri PF, Ljubljana 1982. Rezultati za leto 1985 so iz raziskave: "Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SRS". Inštitut za kriminologijo pri PF, Ljubljana 1985 (vodja obeh raziskav je bil dr. Franc Brinc).

TABELA 11: Družbeno vzdušje v zavodih leta 1980, 1985 in 1995 - DELAVCI. (nadaljevanje)

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA V ZAVODU										
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	M	
MARIBOR	1980	7,2	7,9	5,9	7,2	7,6	6,7	8,0	7,5	4,5	53,8	
	1985	5,8	7,3	5,4	6,3	7,1	6,8	6,1	6,0	4,2	46,5	
	1995	4,1	5,4	4,2	5,5	5,7	5,8	5,6	6,5	4,5	38,4	
	Sprememba	1980 - 85	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-
	Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
	Sprememba	1985 - 95	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
IG-ženske	1980	7,6	8,8	6,9	8,1	8,3	7,1	8,1	7,6	2,5	61,2	
	1985	7,4	9,1	7,3	7,8	8,3	6,8	7,7	7,7	2,3	59,8	
	1995	5,5	7,8	6,1	6,9	6,9	7,2	7,0	7,4	2,9	51,9	
	Sprememba	1980 - 85	-	+	+	-	0	-	-	+	+	-
	Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
	Sprememba	1985 - 95	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
HOTEMEŽ	1980	7,4	7,4	6,9	7,8	8,2	7,0	8,5	8,7	4,6	57,3	
	1995	6,1	7,5	6,8	6,7	7,2	6,2	8,5	9,2	4,9	53,2	
	Sprememba	1980 - 95	-	+	-	-	-	-	0	+	-	-
ROGOZA	1980	7,2	8,6	7,1	7,4	7,8	7,2	7,3	8,2	3,1	57,9	
	1985	5,5	7,1	6,5	7,3	7,1	6,9	4,3	7,3	2,3	49,8	
	1995	5,1	7,5	6,7	6,5	6,1	6,6	7,9	8,3	3,7	51,1	
	Sprememba	1980 - 85	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
	Sprememba	1980 - 95	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
	Sprememba	1985 - 95	-	+	+	-	-	-	+	+	-	+
SLOV. VAS	1980	4,6	7,8	5,2	8,0	7,3	7,1	6,1	8,1	4,1	48,9	
	1995	5,5	7,5	5,9	7,2	7,7	6,5	6,3	7,8	4,5	50,0	
	Sprememba	1980 - 95	+	-	+	-	+	-	+	-	-	+
RADEČE	1985	6,6	8,1	6,3	7,2	8,3	7,3	6,2	8,1	4,4	53,7	
	1995	6,2	7,8	5,5	6,5	7,4	7,0	6,4	8,0	3,7	51,1	
	Sprememba	1985 - 95	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-

Iz tabele 11 je razvidno:

- leta 1980 je imel, po stališčih delavcev, najbolj ugodno družbeno vzdušje Kazenski poboljševalni dom za ženske na Igu (61,2), najmanj ugodno pa Zaporji v Ljubljani (40,8);

- leta 1985 je imel najbolj ugodno družbeno vzdušje Kazenski poboljševalni dom za ženske na Igu (59,8), najmanj ugodno pa Zaporji v Ljubljani (34,2);

- od leta 1980 do 1985 se je poslabšalo družbeno vzdušje v vseh anketiranih zavodih v Celju, na Dobu, v Ljubljani, v Mariboru, na Igu-ženske in na Rogozi;

- leta 1995 je imel najbolj ugodno družbeno vzdušje Odprti oddelek na Hotemežu (53,2), najmanj ugodno pa Zavod za prestajanje kazni zapora v Ljubljani (36,2);

- od leta 1980 do 1995 se je družbeno vzdušje izboljšalo v Polodprtem oddelku v Slovenski vasi, poslabšalo pa se je v zavodih v Celju, na Dobu, v Ljubljani, v Mariboru, na Igu (ženske), na Rogozi in na Hotemežu;

- od leta 1985 do 1995 se je družbeno vzdušje izboljšalo v zavodih v Celju, v Ljubljani in na Rogozi, poslabšalo pa se je na Dobu, v Mariboru, na Igu (ženske) in v domu v Radečah.

Med zavodi, v katerih je bilo merjeno družbeno vzdušje v letih 1980, 1985 in 1995 se je družbeno vzdušje od leta 1980 do 1985 oz. do 1995, nenehno slabšalo v zavodih na Dobu, v Mariboru in na Igu-ženske. V zavodih v Celju, v Ljubljani in na Rogozi je bilo družbeno vzdušje leta 1985 slabše kot leta 1980, vendar se je do leta 1995 izboljšalo, čeprav je ostalo v vseh zavodih manj ugodno, kot je bilo leta 1980.

Navedena primerjava med družbenim vzdušjem v letih 1980, 1985 in 1995 je le relativnega pomena glede izboljšanja oziroma poslabšanja vzdušja med posameznimi meritvami, saj je pri tem zanemarjen absolutni rezultat, ki so ga dosegli delavci zavodov ob različnih meritvah. Tako je npr. Zavod za prestajanje kazni zapora v Ljubljani leta 1995, kljub izboljšanju družbenega vzdušja v primerjavi z letom 1985, dosegel rezultat 36,2, Zavod za prestajanje kazni zapora za ženske na Igu pa je, kljub poslabšanju v primerjavi z letom 1985, dosegel dosti višji rezultat (51,9). Zato imajo take primerjave samo relativen pomen, dokler ni znano, kakšno teoretično družbeno vzdušje najbolj ustreza posameznemu zavodu. Vprašanje je, ali sedanja razlika med vzdušjem v Zavodu v Ljubljani in na Igu (ženske) ustreza zamišljenemu družbenemu vzdušju, oz. kateri zavod ima premalo ugodno družbeno vzdušje glede na teoretično pričakovanje in kakšna razlika bi ustrezala primerjanima zavodoma.

Koliko so slabši rezultati družbenega vzdušja ob meritvah leta 1985 in 1995 v primerjavi z letom 1980 posledica sprememb v rehabilitacijski oziroma nadzorstveni usmeritvi in koliko je na te spremembe vplivalo zmanjšanje števila obsojencev ter katere

druge okoliščine so vplivale na manj ugodno družbeno vzdušje, samo iz teh rezultatov ni mogoče ugotoviti. Leta 1980 je prevladovala socioterapevtska rehabilitacijska doktrina, medtem ko so si leta 1995 delavci že upali v večji meri izražati svoja različna stališča. Očitno je bilo stanje glede družbenega vzdušja leta 1980 preveč idealno, zato tudi slabši rezultati glede družbenega vzdušja leta 1985 in 1995 niso tragični, saj morda doseženo vzdušje ustreza družbenim namenom izvrševanja kazni zapora. Zato iz ugotovljenega družbenega vzdušja ni mogoče ocenjevati kakovosti dela zavodov in ne sklepati na pričakovane rezultate izvrševanja kazni zapora. Samo na podlagi ugotovljenega družbenega vzdušja ni mogoče usmerjati (siliti) zavodov niti v rehabilitacijsko niti v nadzorstveno usmeritev pri obravnavanju obsojencev, dokler ni znano, kakšne rezultate daje ena in druga usmeritev.

Ker se je od leta 1980 oz. od 1985 do 1995 družbeno vzdušje izboljšalo v zavodih v Celju, na Dobu, v Ljubljani, v Mariboru, na Hotemežu, na Rogozi, v Slovenski vasi in v Prevzgojnem domu v Radečah, poslabšalo pa se je samo v Zavodu za ženske na Igu, je s tem potrjena HIPOTEZA o izboljšanju družbenega vzdušja v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora leta 1995 v primerjavi s stanjem v letih 1980 in 1985.

3. Predlogi za izboljšanje družbenega vzdušja

1. V Republiki Sloveniji bi morali zagotoviti merjenje družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevzgojnem domu v Radečah na vsakih pet ali največ 10 let. Poznavanje sprememb v družbenem vzdušju omogoča vpliv na ugotovljeno družbeno vzdušje.

V Sloveniji je bilo v zadnjih 15 letih družbeno vzdušje merjeno trikrat (na Hrvaškem so opravili prvo meritev leta 1990). Moosov vprašalnik omogoča ugotavljanje tretmanske ali nadzorstvene usmeritve zavodov in odkriva razlike med zavodi, ki jih drugače ni mogoče odkriti. Ugotovljeno družbeno vzdušje omogoča načrtovanje dolgoročnega usposabljanja delavcev za izboljšanje vzdušja, zmanjšanje napetosti, konfliktov in kriz v zavodih, zmanjšanje kršitev zavodskih pravil in s tem preprečevanje individualnega in kolektivnega nasilja. Z rednim merjenjem vzdušja je mogoče predvideti krizne situacije, upore in nemire. Ugodno vzdušje je pogoj za uvajanje terapevtskega in svetovalnega dela v zavode. Ob neugodnem družbenem vzdušju ni mogoče pričakovati tretmanskih učinkov. Ker družbeno vzdušje v zavodu odraža osnovno filozofijo vodilnih delavcev, je pomemben izbor vodilnih delavcev, njihovo strokovno usposabljanje in njihove osebnostne lastnosti. Vodilni delavci so odgovorni za uvajanje in izvajanje strokovnih programov v zavodih.

Ugotovljene razlike družbenega vzdušja v zavodih

v letih 1980, 1985 in 1995 kažejo, da je družbeno vzdušje dinamična lastnost zavodov, ki odraža spremembe v življenju in delovanju zavodov. Med posameznimi merjenji so se v zavodih zamenjali skoraj vsi obsojenci in veliko delavcev, zavode so prevzeli novi upravniki (Dob, Ig-ženske, Ljubljana, Maribor, Radeče, Hotemež, Rogoza), pa se zaradi tega družbeno vzdušje ni bistveno spremenilo. To dokazuje, da je družbeno vzdušje trajnejša značilnost zavoda, ki se prenaša z ene generacije obsojencev in delavcev na drugo. Razlog za to so, na eni strani, delavci zavoda, ki skozi daljši čas delujejo po istih vzorcih, zaradi katerih doživljajo obsojenci podobno vzdušje skozi daljši čas. Na drugi strani pa na družbeno vzdušje vpliva tudi subkultura obsojencev, ki je skozi daljši čas značilna za posamezni zavod.

2. Zavodi naj bi se na podlagi ugotovljenih sprememb glede posameznih sestavin družbenega vzdušja od leta 1980 do 1985 oz. 1995 odločili, kam bodo usmerili prizadevanja za izboljšanje družbenega vzdušja, z upoštevanjem želja in zmožnosti delavcev in obsojencev. Strokovni in vodilni delavci, inštruktorji in pooblaščenecne uradne osebe naj bi sprejeli enoten načrt prihodnjega delovanja, sicer ne bodo mogli izboljšati družbenega vzdušja.

Zavodi naj začnejo z izboljševanjem vzdušja na področju, ki je za delavce in obsojence najlažje, doseženi rezultati pa bodo spodbuda za reševanje tudi težjih nalog na področju družbenega vzdušja. Analiza družbenega vzdušja je zlasti potrebna v zavodih, v katerih so se po letu 1985 zamenjali vodilni delavci, pa tudi v drugih zavodih, ki imajo interes, da spoznajo, kako delavci in obsojenci doživljajo zavod.

3. Pristojni organi in zavodi naj bi namenili večjo skrb izboru in usposabljanju delavcev v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu v Radečah. Po osnovnem poklicnem usposabljanju je treba za delavce organizirati še strokovno dopolnilno usposabljanje za delo v zavodih. Pred tem je treba ugotoviti, katere osebnostne lastnosti obsojenci cenijo pri vzgojiteljih, inštruktorjih in paznikih, nato pa je treba izdelati merila za izbor delavcev. Dopolnilno usposabljanje delavcev je potrebno organizirati najmanj vsakih pet let. Usposabljanje naj izvajajo ustanove in strokovnjaki zunaj pravosodja, praktični penološki delavci pa naj sodelujejo s svojimi izkušnjami zaradi povezave med prakso in teorijo. Temeljni cilj dopolnilnega usposabljanja naj bo spreminjanje stališč delavcev in zvišanje njihove motivacije za delo, manj pa pridobivanje novega znanja. Z usposabljanjem delavcev se mora hkrati spreminjati zaporski režim ter struktura in organizacija zavodov. Usposabljanje delavcev mora biti usklajeno s predvideno dolgoročno penitenciaro politiko.

Pri vodilnih in strokovnih delavcih je treba izboljšati njihovo strokovno in tehnično

usposobljenost za delo s težavnimi in nevarnimi obsojenci. Danes so vsi delavci, ne glede na vrsto zavoda, usmerjeni pretežno v vzdrževanje reda in organizacijo zavoda. Poleg nadzora pa je v zavodih pomembno še psihološko, intelektualno, emocionalno in kulturno vzdušje. Pri usposabljanju delavcev je treba upoštevati, da dajejo tretmanski specialisti ton vsemu življenju v zavodu in nižjemu osebju. Pri tem so najpomembnejši pazniki, ki igrajo najpomembnejšo vlogo v očeh obsojencev - zaradi nenehne telesne bližine in osebne interakcije.

Za penološko stroko bi bil velik napredek, če bi vsaka nova generacija strokovnih delavcev uresničila pri delu vsaj del pridobljenega poklicnega znanja. Zato je brez pomena obremenjevati penološke delavce po več letih praktičnega dela z novimi znanji, če še starega ne znajo ali ne morejo uporabljati.

Dodatno usposabljanje je življenjskega pomena zlasti za tiste delavce, ki jih obsojenci doživljajo negativno. Tem delavcem je treba pomagati pri razbremenjevanju stresov. Delavci, ki so v nenehni "vojni" z obsojenci, otežujejo življenje sebi in obsojencem. Ker številni delavci uvrščajo med neprijetnosti dela na prvo mesto "težko delo zaradi težavnih in nevarnih obsojencev" in ker bodo v prihodnje prihajali v zavode še "težji" in bolj "nevarni" obsojenci, si morajo delavci pridobiti še več znanja za obvladovanje kriznih položajev v zavodih.

4. Zavodi naj namenijo več skrbi ugodnemu počutju delavcev v zavodih. Zaradi slabega počutja delavcev so najbolj prizadeti obsojenci, ki ne dobijo tistega, kar bi jim delavci - glede na svojo usposobljenost in osebne in stvarne razmere - lahko nudili. Svojemu delu se lahko v celoti posvetijo samo delavci, ki so vsaj kolikortoliko zadovoljni s svojim položajem. Številni delavci so dolga leta izpostavljeni hudim pritiskom s strani obsojencev in sami ne najdejo izhoda iz položaja.

5. Posebno pozornost je treba v prihodnje nameniti merilom za razporejanje obsojencev v zavode in za njihovo premeščanje ter sprejeta merila nenehno znanstveno preverjati. Raziskave družbenega vzdušja kažejo, da je večina obsojencev napačno klasificirana v zavode glede na grupni zavodski centroid družbenega vzdušja. Zato je treba pri razporejanju obsojencev v zavode uporabljati strokovno znanje. Ni več dopustno oblikovanje meril samo na podlagi izkušenj in domnev penoloških delavcev in zasledovanje pri tem čisto prakticističnih ciljev, ko se danes nekatere težavnejše obsojence po večkrat premešča iz zavoda v zavod, ne da bi se vedelo, kaj je napačnega v prejšnji razvrstitvi in kaj se bo pridobilo s premestitvijo.

6. Delavce zavodov je treba izobraževati in usposabljevati za psihološko pomoč obsojencem. Pri tem naj delavci upoštevajo razlike med obsojenci na kratke in dolge kazni. Obsojencem je treba olajšati prestajanje kazni v psihološkem in fizičnem pomenu.

Delavci naj bi pomagali obsojencem, ki prestajajo daljše zaporne kazni, da si pridobijo potrebno psihično vzdržljivost za preživetje dolgoletne kazni. To velja zlasti za obsojence, ki imajo družine, s katerimi ne morejo živeti in izpolnjevati svojih socialnih vlog. Več pomoči bi bilo treba nuditi mladim obsojencem v Zavodu za prestajanje kazni zapora v Celju in gojencem v Prevezgojnem domu v Radečah.

Raziskave družbenega vzdušja kažejo, da si delavci ne znajo predstavljati zavoda brez nadzorstva, zato vse obsojence enako nadzorujejo. Obsojenci so najmanj občutljivi za nadzorstvo, saj v vseh zavodih pričakujejo nadzor, ki je bistvo kazni. Vendar tudi zavodi, v katerih je nadzorstvo nizko, niso zaradi tega nič bolj tretmansko usmerjeni. Ob strogem nadzorstvu nad obsojenci so vsi rehabilitacijski poskusi zavodov neuspešni. Zato je nameščanje strokovnih delavcev v zavode, ob nezmanjšanem nadzoru, posledica nepoznavanja temeljnih zakonitosti v oblikovanju družbenega vzdušja. Rehabilitacijska usmeritev bi se povečala, če bi se zmanjšal nadzor, ne da bi zavodi zaposlili nove strokovne delavce. Po drugi strani pa imajo rehabilitacijsko usmerjeni delavci premalo strokovnega znanja, da bi lahko pomagali obsojencem in napravili zavode bolj praktično usmerjene in koristne za

obsojence. Tretmansko usmeritev zavodov najbolj zavira (pre)visoko nadzorstvo nad obsojenci, nizka avtonomija, nizka angažiranost za reševanje osebnih problemov in nizka odprtost izražanja. Ker je spreminjanje nadzorsko usmerjenih zavodov v terapevtsko usmerjene zavode z bolj demokratičnim vzdušjem počasen proces, ga je treba nenehno pospeševati. V večini zavodov nadzorstveni delavci usmerjajo delovanje zavodov s svojo ideologijo o "nevarnosti" obsojencev, kar otežuje ali onemogoča tretmanska prizadevanja strokovnih delavcev.

Od leta 1985 do 1995 so se le malo spremenila stališča obsojencev o tem, na koga bi se obrnili, če bi imeli težak osebni problem. Četrtnina obsojencev se ne bi obrnila po pomoč na nikogar v zavodu, tretjina obsojencev ne bi iskala pomoči pri delavcih zavodov, več obsojencev bi se obrnilo po pomoč na obsojence kot na psihologe in socialne delavce. Problematični so zlasti zavodi, v katerih se večina obsojencev izogiba stikom s strokovnimi delavci in si ne želi njihove pomoči. Ker so številne sestavine družbenega vzdušja povezane s pomočjo obsojencem, pomoč vpliva tudi na celovito družbeno vzdušje, kot ga doživljajo obsojenci. Zato je mogoče izboljšati družbeno vzdušje samo z boljšim in pogostejšim nudenjem pomoči obsojencem.

LITERATURA

1. Ajduković, M. et al.: Psihosocialno vzdušje v hrvaških kazenskih zavodih: Dojemanje obsojencev in osebja. Ljubljana, Revija za kriminalistiko in kriminologijo 42/1991/4, s. 351-364.
2. Jones, H. et al.: *Open Prisons*. London, Routledge and Kegan 1977, 273 s.
3. MACKENZIE, K. R.: Measurement of Group Climate. *International Journal of Group Psychotherapy*, New York 31/1981/3, s. 287-295.
4. Moos, R. H.: Differential Effects of the Social Climate of Correctional Institutions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, New York 5/1968/2, s. 71-82.
5. Toch, H.: Social Climate and Prison Violence. *Federal Probation*, Washington 42/1978/4, s. 21-25.
6. Wenk, E. A., MOOS, R. H.: Social Climates in Prison. An Attempt to Conceptualize and Measure Environmental Factors in Total Institutions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, New York 9/1972/2, s. 134-148.

The social climate in correctional institutions in Slovenia

Franc Brinc, LL.D. Prušnikova 29, 1000 Ljubljana, Slovenia

The social climate is a state of psychosocial relationships among members of a social group in their attitudes to the group. A favourable climate enhances ties among members and the action efficacy of a group. A man behaves under the influence of the natural, social and cultural environment differently in various surroundings and a change in the social environment, also changes human behaviour.

In order to measure the social climate in Slovenian prisons in the years 1980, 1985 and 1995, a Moos Questionnaire (Correctional Institutions Environment Scale-CIES Scale Form C) was used. In 1995, the questionnaire was completed by the use of the program Quatro Pro and SPSS and discriminatory functional analysis was applied.

In the view of inmates, the social climate in prisons deteriorated from 1980-1995 in one correctional institution and improved in nine institutions. On the other hand, the social climate deteriorated in the view of correctional workers in three institutions in the period 1980-1995, in seven of them it was worse in 1985 than in 1980, but improved again up to the year 1995.

Measurements of the social climate in prison should be provided in Slovenia every five years and greater concern should be devoted to selection and training of correctional workers.

Key words: correctional institutions, convicts, correctional officers, social climate

UDK 343.81 (497.12)